

ГОЛОДОМОР В УКРАЇНІ: «ЩАСЛИВЕ ДИТИНСТВО» У МЕДІАПРОСТОРІ ТА АРХІВНИХ МАТЕРІАЛАХ

Можливості використання:

Курс «Історія України», 10 клас. Розділ 4. «Встановлення й утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні».

Мета заняття:

- формування навичок роботи з першоджерелами – архівними матеріалами та медіа-сюжетами;
- спонукати учнів до вивчення історії через особистісне сприйняття;
- формування вміння аналізувати, критично мислити, узагальнювати.

Ключові слова і поняття: Геноцид, Голодомор, «соціалістичні перетворення на селі», «юні дозорівці».

Забезпечення заняття: роздаткові візуальні джерела (архівні та медіа матеріали), **мультимедійний центр**.

Методичні способи і техніки: робота з архівними документами та медіа-сюжетами, робота у групах, дискусія.

Слово вчителя: щорічно в останню суботу листопада по усій Україні проходить акція «Запали свічку», у храмах відбуваються поминальні богослужіння, покладаються символічні горщики із зерном.

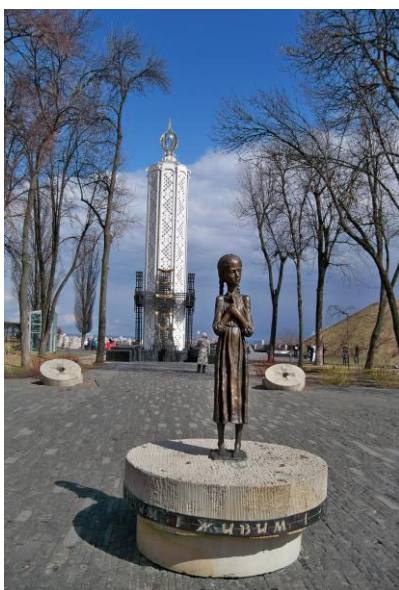
?

1. Чи брали Ви участь у таких заходах?
2. З якою метою вони проводяться?
3. Що Ви знаєте про події 1932-1933 рр.?

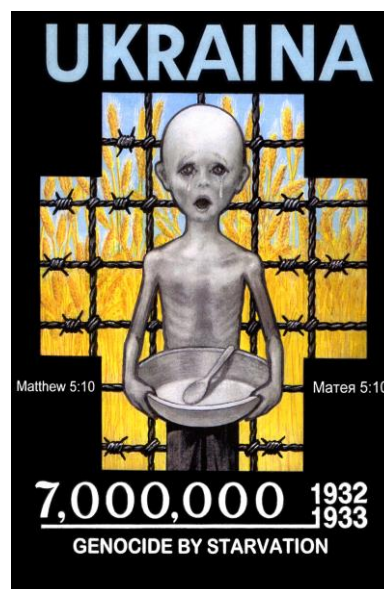
1932-1933 рр. – найтрагічніша сторінка в історії українського народу – Голодомор, який забрав життя від 2,2 до 7,5 млн осіб (ідентифіковано прізвища 4 млн. загиблих). Відповідно до Указу Президента України Віктора Ющенка від 21 травня 2007 р. встановлено «День пам'яті жертв голодоморів», що відзначається щороку у четверту суботу листопада».

Вправа. Розгляньте відзнаки жертвам Голодомору в Україні та дайте відповідь на такі запитання:

1. Докладно опишіть побачене на зображеннях.
2. Вкажіть на символи, які є інформативними, аби охарактеризувати тоталітарну державу загалом, та зокрема, період Голодомору.
3. Доведіть, що дані зображення підтверджують тезу про Голодомор, як Геноцид проти українського народу.
4. Які елементи підкреслюють трагічність тогочасної дійсності?

Монумент у Києві

Плакат художника Л.Денисенка з Австралії

Ювілейна монета на честь 75-ї річниці Голодомору

Слово вчителя: на думку дослідниці Нані Гогохії, «дитина є ключем або кодом до розуміння всієї радянської цивілізації, бо політика в галузі

дитинства визначила світосприйняття, поведінку та уявлення кількох поколінь радянських людей. Дитина та її майбутнє була метою всіх соціально-політичних перетворень в державі, саме заради дітей і віри в те, що їм буде жити легше і краще, радянські люди були здатні витримувати надзвичайну напругу та труднощі».

? Доведіть або спростуйте наведене твердження.

Яким насправді було дитинство в радянській Україні упродовж 1932-1934 рр. Ви зможете зрозуміти, проаналізувавши тогочасні медіа-сюжети та архівні матеріали.

Вправа. Клас ділиться на 3 групи: 1-ша працює із медіа-сюжетами, 2-га – з архівними матеріалами, 3-тя – слухає, аналізує та робить висновок із почутого.

Медіа-сюжети і запитання для 1-ї групи:

Джерело: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/791>

Джерело: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3585921-nedytiachi-ihry-yak-radianska-propahanda-vykhovuvala-ditei>

?

1. Опишіть, що Ви бачите на зображеннях.
2. Фото зроблені у природній ситуації чи герої позують? Відповідь поясніть.
3. Які емоції переживають діти?
4. Охарактеризуйте за цими зображеннями життя радянської дитини.
5. Поміркуйте, які враження від таких дитячих років могли би закарбуватися у пам'яті дорослих людей?
6. Поясніть політичний підтекст написів на медіа-сюжетах?
7. На які суспільні настрої очікувала радянська влада, поширюючи такі фото у ЗМІ?

Архівні матеріали і запитання для 2-ї групи:

Джерело: Доповідна записка жіночого організатора Прилуцької МТС Рикун начальнику політичного відділу Прилуцької МТС про організацію діяльності жінок-колгоспниць та стан дитячих ясел у с. Заїзд (колгосп «Червоний партизан»). 1933 р., 24 липня. ДАЧО (Державний архів Чернігівської області). Ф. П-888. Оп.1. Спр.26. Арк.138.

НАЧАЛЬНИКУ ПОЛИТОТДЕЛА МТС

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

.... Відвідала ясли, яких мається 4 одиниці в кожних яслах мається дітей – від – 35 до 45, харчування в діт-яслах незадовільне, страву діти одержують лише 2 рази в день, страва майже непридатня особливо для дітей віком від - 6 місяців до 2х років. Страва з зелені без хліба, і рідко який день одержують по 100 гр. хліба, а більше бізхліба.

Женорг

/Рикун/

24/VII-33 р.

Джерело: Заява школяра с. Линовиці Кібальняка Грицька Федотовича до політвідділу Линовицької МТС з проханням про надання платні за роботу пастуха свиней у колгоспі у літній період. 1934 р. ДАЧО. Ф. П-889. Оп.1. Спр. 13. Арк.89.

До Линовицького

Політ вітділу

Заява

Прохаю політ вітділ у тручиться у нашу справу Я громадянін села Линовиці линовицького колгоспу Імені Іліча. Я маю од роду дванадцять років і пас у колгоспі свиней с Травня і по 3 Вересня та наш голова все время обіщає мені порося й примені навила 4 свиня та управа та управа в перву очередь взяла собі а мені й сейчас немає а я пропас чотири місяці и порвав штани и пиджак та просив Голови колгоспу щоб дав мені 20 каб. грошей на костюмчик та він недає я й заяву подавав управи щоб дали мені допомогі то я остався у нічому ходити нівчому справити из дому нима за що справить корови нима тияти нічого нима і батько робить конюхом у колгоспі та стає холодно та я остаюся дома нима у чому ходити дошколи мої товариші пасли корів у колгоспників и брали 10 рублів за місяць за корову а я попас нічого нізаробив то прохаю Політ-вітділ розглянути мою заяву чи правильно поступилась

управа колгоспу що недали мені нічого що я просив грошей і порося обіжчав ціле літо а собі із весни взяв і другим таким роздав.

Пред явител сії заяви

Кібальняк Грицько Фидотович

- ?
1. Опишіть, яким було перебування дітей у дитячих садках. Поясніть причини такого стану.
  2. Поміркуйте, якими були настрої тогочасних малюків та їхніх батьків?
  3. Яким, на Вашу думку, було життя 12-річного Грицька, прочитавши його лист?
  4. Як він проводив канікулярний час і чому у такий спосіб?
  5. Подумайте, чому лист хлопчика містить стільки граматичних помилок?
  6. Які дитячі враження могли зостатися у дорослого Григорія Федотовича?
  7. З огляду на датування листа 1934-м роком, чи можна обмежувати трагедію українського села лише 1932-1933-ми роками?

Запитання для 3-ї групи:

- ?
1. Чому відповіді обох груп дисонують (кардинально протилежні)?
  2. Розповідь якої групи, на Вашу думку, є правдивою? Аргументуйте.
  3. Чому тогочасні медіа-сюжети демонстрували лише «щасливе дитинство»?
  4. Як Ви вважаєте, наведені архівні матеріали були винятком чи типовим явищем? Прокоментуйте.
  4. Зробіть власний висновок про життя дітлахів ясельного і шкільного віку у першій половині 1930-х років.
  5. Порівняйте проблеми та бажання тогочасних дітей з проблемами і бажаннями сучасних школярів.

Слово вчителя: незважаючи на жахіття 1932-1933-х років, дітей змушували бути активними учасниками «соціалістичних перетворень на селі» – колективізації, розкуркулення, хлібозаготівельних кампаній, боротьби за врожай.

Вправа. Клас ділиться на 2 групи: 1-ша працює із медіа-сюжетами, 2-га – з архівними матеріалами.

Медіа-сюжети і запитання для 1-ї групи:

«Юні дозорівці» у полі

Джерело: <https://uamoderna.com/md/gogokhia-childhood-ussr-1930s>

Юні агітатори

Джерело: <https://foto-history.livejournal.com/4424076.html>

Школярі під час рейду у будинки прогульників з вимогою виходити на роботу, с. Бугас Донецької області, 1932 р.

Джерело: <https://foto-history.livejournal.com/4424076.html>

Діти на колгоспному полі збирають мерзлу картоплю, с. Удачне
Донецької області, 1933 р.

Джерело: <https://foto-history.livejournal.com/4424076.html>

?

1. Докладно опишіть, що відбувається на фото.
2. Які думки викликають у Вас підписи під фото? Впливають вони на загальне враження від побаченого?
3. Які меседжи намагався донести до нас автор?
4. Навіщо у медійному просторі поширювали такі сюжети?
5. Спираючись на побачене, підготуйте розповідь про участь дітей у «соціалістичних перетвореннях на селі».
6. Висловіть власну думку про доцільність залучення дітей до такої роботи.

Архівні матеріали і запитання для 2-ї групи:

Джерело: Витяг з постанови ЦК ЛКСМУ про преміювання піонерки Рябокінь Галі с. Рудівка Прилуцького району Чернігівської області за викриття односельчанки Ткаченко під час зрізання колосків. 1934 р. ДАЧО. Ф. П-888. Оп.1. Спр.102. Арк.162.

ПРО ПРЕМИЮВАННЯ ЮНИХ ДОЗОРЦІВ ВРОЖАЮ.

Із постанови ЦК ЛКСМУ.

Відзначаючи кращих піонерів організаторів збирання колосків, юних дозорців колгоспного врожаю, які проявили себе у боротьбі з класовим ворогом, розкрадниками колгоспного врожаю, колгоспної властності ЦК ЛКСМУ ухвалює преміювати:

РЯБОКІНЬ Галю /с. Рудівка Прилуцького району Чернігівської області/
– путевкой до санаторії. Галя перша вивела свою ланку на збирання колосків.
Вона вислідила ТКАЧЕНКОВУ яка зрізувала колоски.

Про цей факт знав об'їздник КОЛОША, але не доводив про це довідому правління колгоспу. Після заяви Галі їх обох судитимуть.

Крім того зобов'язати т. ФІРМАНА разом з Наркомземом забезпечити надсилку ста подарунків кращим ударникам охорони врожаю /цукерки, мило, рушники тощо/.

СЕКРЕТАР ЦК ЛКСМУ

/КРАЕВСЬКИЙ/

Джерело: Доповідна записка замісника начальника політичного відділу Прилуцької МТС Вейсмана начальнику політсектора обласного земельного управління Кудрявцеву. 1934 р., липень. ДАЧО. Ф. П-888. Оп.1. Спр.97. Арк.85-86.

ПОЛИТСЕКТОРУ ОБЛЗУ

тов. КУДРЯВЦЕВУ

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

Комсомольская организация Ст. Тарнавского с/совета им. Петровского выделил об'езчиков ИВАНЧЕНКО Никол. 11 августа во время исполнения своих обязанностей захватил 13 летнего мальчика сына Федора ЧУМАКА во время срезания колосков с колхозных полей.

ИВАНЧЕНКО Н. взял этого 13 мальчика подошел к отцу ЧУМАКУ Ф. для того-что-бы последний его за это наказал, но вместо того что-бы ЧУМАК

наказал свого сина последний набил комсомольця ИВАНЧЕНКО Никол. какогo набил до крови, после чего ЧУМАК схватил 30 клг. гирю и хотел ударить ком-ця об'езчика ИВАНЧЕНКО Н., но благодаря вмешательству тракториста ПАЛЕСИ какой вырвал с рук одуревшего куркульского агента гирю и этим спас жизнь ИВАНЧЕНКО

13/УШ-34 г. материал был передан Райпрокурору т. КРИЦКОМУ для принятия соответствующих мер против террористического действия ЧУМАКА Ф., 17/ УШ через редакцию газеты «ЗБК» поставили известить прокуратуру о быстрейшем принятии соответствующих мер воздействия и устройства показательного суда над подкулачником ЧУМАКОМ [...]

?

1. Згадайте, будь-ласка, хто такі «юні дозорівці», які їхні обов'язки?
2. За що преміювали «юну дозорівку» Галю Рябокiнь? Як Ви оцінюєте її вчинок?
3. Чому мали судити селянку Ткаченкову та об'їждчика Колошу? Чи можна вважати їх «класовими ворогами і розкрадачами колгоспної власності»? Відповідь аргументуйте.
4. Які спонукальні мотиви відчайдушних дій Федора Чумака?
5. Чи погоджуєтесь Ви, що Федір Чумак був «куркульським агентом», «підкуркульником», а його поведінка «терористичною»? Поясніть.
6. Поміркуйте, на чію користь могло буди судове рішення?
7. Порівняйте вчинки піонерки Галі Рябокiнь і сина Федора Чумака. Чому діти опинилися у двох протилежних таборах: ті, кого розкуркулювали, і ті, хто розкуркулював?

Робота з класом, дискусія:

?

1. Яким зображувалося дитинство у медійному просторі радянської України?
2. З якою метою насаджувалася ідея про «щасливе дитинство»?

3. Чи можна вважати радянську дитину об'єктом комуністичної ідеології? Як це узгоджувалося з принципами тоталітарної держави?
4. Сформулюйте короткі тези, які би характеризували справжнє життя дітей періоду «соціалістичних перетворень на селі».
5. Поміркуйте, яким чином могли позначитися на формуванні дитячої психіки життя в оточенні «класових ворогів – куркулів, підкуркульників, розкрадачів колгоспного майна», боротьба з ними, доносительство на односельців.

Пояснення абрєвіатури:

МТС – машинно-тракторні станції.
Наркомзем – Наркомат землеробства.
ЗБК – газета «За більшовицькі колгоспи».

Джерела:

Голодомор в Україні (1932-1933). [Електронний ресурс] – Режим доступу:

[https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%80_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_\(1932%E2%80%941933\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%80_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_(1932%E2%80%941933))

День пам'яті жертв Голодоморів. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%BD%D1%8C_%D0%BF%D0%B0%D0%BC%27%D1%8F%D1%82%D1%96_%D0%B6%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B2_%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2

Гогохія Н. Дитинство у тоталітарному суспільстві: «вірні лєнінці» Радянської України у 1930-х роках. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uamoderna.com/md/gogokhia-childhood-ussr-1930s>

Гогохія Н. Праця, навчання та дозвілля у житті дитини в УРСР (1929-1939). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/791>

Недитячі ігри. Як радянська пропаганда виховувала дітей. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3585921-nydytyachi-ihry-yak-radianska-propahanda-vykhovuvala-ditei>

Скубій І. «Діти – радість країни соціалізму, що будується»: товари для дітей в радянській Україні. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uamoderna.com/md/skubii>

<https://foto-history.livejournal.com/4424076.html>